

PAŃSTWOWY
T E A T R
DOLNOŚLĄSKI
W JELENIEJ GÓRZE

PROGRAM

ARCHIWUM

Państwowy Teatr Dolnośląski
w Jeleniej Górze

Nr.

159

PREMIERA DNIA 22 LUTEGO 1957 R.

HENRYK IBSEN

(1828—1906)

Pięćdziesiąt lat minęło od śmierci wielkiego dramaturga norweskiego, którego sława i wpływ wykroczył daleko poza skrawek jego ubogiej i skalistej ojczyzny. Po wielkich wstrząsach, jakim uległa Europa w ciągu ostatniego pięćdziesięciolecia w wyniku dwóch wojen światowych i Rewolucji Październikowej, czasy Ibsena — druga połowa XIX wieku — wydają się okresem względnego spokoju i zastoju. Przeżył jednak Ibsen i wchłonął w siebie posiew rewolucji r. 1848, czasy wojny francusko-pruskiej i Komuny Paryskiej z r. 1870/71, doczekał się pierwszych powiewów rewolucji rosyjskiej r. 1905. Wszystkie te wielkie zdarzenia dziejowe urabiały świadomość największego pisarza norweskiego tych czasów, człowieka, który mimo serdecznych związków, łączących go z jego chłopską ojczyzną, ani na chwilę nie przestawał żyć życiem całej ludzkości.

Henryk Ibsen urodził się w 1828 r. w małym miasteczku norweskim Skien (czyt.: Szien) jako syn zamożnego kupca. Gdy przyszły pisarz jednak miał lat osiem, ojciec jego zbankrutował, co położyło kres beztroskiemu i wesołemu życiu rodziny. Już jako czternastoletni chłopiec musiał pracować zarobkowo jako uczeń aptekarski. Rewolucję 1848 r. powitał entuzjastycznymi wierszami swojej muzy młodzieńczej. Później oddaje się twórczości dramatycznej.

Od r. 1852 — zostaje reżyserem i dramaturgiem teatru w Bergen, pierwszego narodowego teatru Norwegi, potem zaś dyrektorem „Teatru norweskiego” w Chrystianii.

W r. 1864 opuszcza Norwęgę, osiada na stałe we Włoszech, potem w Niemczech, gdzie przebył prawie ćwierć wieku, zrzadka tylko odwiedzając swoją ojczyznę. W tych latach tworzy swoje najwybitniejsze utwory, w których się odbił swoisty charakter norweskiej demokracji burżuazyjnej połowy XIX w. Rozwija się ona bowiem w warunkach względnej swobody chłopca i mieszczanina, nie skrzepowanych więzami feudalizmu jak w innych krajach Europy.

Zarówno w młodzieńczych latach jak i później Ibsen z największą uwagą śledził i badał rozwój zdarzeń politycznych, reagując żywo na wszelkie zmiany stosunków międzynarodowych. Całą duszą sprzyjał wszelkim ruchom rewolucyjnym i powstańczym, walce o wolność i niezawisłość. Wiosnę ludów roku 1848 przeżył jako erę nowej epoki. Tragedią była dla niego klęska rewolucji węgierskiej 1849 r. zdławionej w swoim rozpaczliwym porywie wolnościowym przez prze-moc interwencyjnych wojsk rosyjskich ówczesnego żandarma Europy — cara Mikołaja I.

Rolę i znaczenie rewolucji węgierskiej upamiętnił Ibsen w wierszu „Do Madziarów“, w którym uczcił bojowników walki o wolność, podkreślając, że powstańcy węgierscy na równi ze wszystkimi innymi uczestnikami walk wolnościowych od 1830 do 1848 r. będą wzorem bohaterstwa dla przyszłych pokoleń.

Równie żywo zareagował Ibsen na późniejszą wojnę prusko-duńską (r. 1850 i 1864), zwalczając agresywne roszczenia Prus wobec Danii i wzywając państwa skandynawskie do udzielenia pomocy Danii.

Z tym samym imperializmem germańskim walczy Ibsen na tle wojny francusko-pruskiej 1870 r. Przeżył głęboko klęskę i upadek Komuny Paryskiej. Wszystkie te zdarzenia historyczne wzmogły i zaostrzyły jego krytycyzm wobec stosunków burżuazyjnych ówczesnej Europy.

Mimo tych zainteresowań politycznych, Ibsen nie zbliża się do żadnej partii politycznej czy stronnictwa, jak to uczynił jego równie wielki ziomek i przyjaciel z pewnego okresu działalności — Björnson, pozostając na uboczu od wszelkiej zorganizowanej akcji politycznej jako wolny i niezależny w swych sądach indywidualista.

W działalności Ibsena wyróżniamy pierwszy romantyczny okres jego twórczości, związanej z walką o narodowe wyzwolenie Norwegii, wyrażające się w dążeniu do zerwania unii ze Szwecją. Utwory poety z tego okresu, oparte są na materiale folkloru i historii norweskiej. Ibsen starał się za pośrednictwem swych utworów wychowywać swoich współczesnych w duchu narodowym i demokratycznym („Fru Inger“, „Wo-

jownicy na „Halgelandzie”, „Pretendenci do tronu” i odrębny nieco i najwcześniejszy „Katyliną”).

Ibsen w tym okresie bierze czynny udział w odrodzeniu kultury i języka norweskiego, mimo dążenia do ugruntowania „skandynawskiej” łączności między Danią, Szwecją i Norwegią. Każdy z tych ludów powinien mieć jednak, jego zdaniem, wysoko rozwiniętą własną kulturę, by jako równouprawniony partner uczestniczyć w tym trójporozumieniu.

Rozczarowanie dramaturga do współczesnej burżuazyjnej rzeczywistości znalazło wyraz w indywidualistycznej i anarchistycznej tendencji, znajdującej odbicie w symbolicznych obrazach „Branda” (1866) i „Peer Gynta” (1867).

Rozwój kapitalizmu w Norwegii wpłynął na wyzbycie się przez Ibsena romantycznych iluzji. Wielkie zdarzenia dziejowe r. 1870/71 pogłębiły i wzmocniły opozycyjne stanowisko dramaturga wobec społeczeństwa burżuazyjnego. Wzmagają się w związku z tym tendencje realistyczne w jego twórczości, znajdują one wyraz w sztukach „Związek młodzieży”, „Podpory społeczeństwa”, „Dom lalki” (Nora) „Upiory” i inne.

Dramaty te obnażają fałszywe mieszczańskie moralności i życia rodzinnego, brak wszelkich zasad i rozkład tego społeczeństwa.

Mimo naturalistycznych tendencji do biologicznego uwarunkowania zjawisk społecznych. Ibsen w wielu utworach wbrew naturalizmowi wprowadza bohatera, zmierzającego do wolnych działań. W swoim czasie Fr. Engels tłumaczył aktywność bohaterów Ibsena przez odbicie się w nich inicjatywy i przedsiębiorczości norweskiego chłopca, który nigdy nie znał poddaństwa.

W późniejszych latach wzmagają się w twórczości Ibsena tendencje indywidualistyczne, które ówczesnej literaturze w poddawczy sposób narzucił filozof niemiecki — Fryderyk Nietzsche. Rozwijają się one w takich utworach jak: „Dzika kaczką”, „Rosmerholm”, „Wróg ludu”, „Helda Gabler”, „Budowniczy Solness”, „Kobieta z morza” i inne.

Mimo tych odchyłeń Ibsen pozostał wierny swoim ideałom humanistycznym, jak świadczą dramaty „I.G. Borkman”, „Kiedy zmartwychwstaniemy” (1899) i walce z dwulicowoś-

cią burżuazyjnego społeczeństwa. Tym się tłumaczy trwałość jego sławy i wpływu, widocznego w dziejach dramatu aż po dzień dzisiejszy.

Ulubionym tematem dramatów Ibsena jest zagadnienie rozwoju osobowości w człowieku, kształtowanie się psychiki jednostki w walce z otaczającym środowiskiem. Na życie pa-trzy jako na teren walki mrocznych sił z pierwiastkiem boha-terskim, dążnością do wyodrębnienia tkwiącą w duszy jed-nostki.

Walka społeczna i polityczna, tocząca się wokół, intere-suje go nie sama przez się, lecz ze względu na wpływ, jaki wywiera na losy jednostki walczącej o swoje prawa. Walce życiowej przypisuje zbawczy wpływ na człowieka. Siła mo-ralna i hart jednostki rośnie z napięciem tej walki. Ibsen prze-kłada dążenie do celu nad jego osiągnięcie. Brandes cytuje jego słynną paradoksalną wypowiedź: „Muszę się przyznać, że jedyna rzecz, którą wielbię w idei wolności — to walkę o nią; posiadanie wolności już mnie nie interesuje”. Mniej go interesują formy społeczne od walki o nie. Ibsen uważa, że tylko w walce silna osobowość żyć może pełnią życia indywi-dualnego. Interesuje go ono głównie ze względu na to, że jest źródłem cierpień, doskonalenia się i samookreślenia dumnej i osamotnionej jednostki.

„Norę” (sztuka napisana w 1879 r.) niezupełnie słusznie ujmuje się zwykle jako przejaw walki o prawa kobiety. Nie to stanowi treść istotną dramatu. Cała uwaga autora sku-pia się tutaj na przekształceniu się i odrodzeniu duchowym Nory. Rzecz prosta, że Ibsen sprzyja wyzwoleniu ekonomicz-nemu i politycznemu kobiety, lecz nie te sprawy znajdują się tutaj w ośrodku jego uwagi. Nora w tym wypadku jest upo-staciowaniem walki o prawa wybitnej jednostki, nie mieszczącej się w swoim otoczeniu, nie zaś tylko kobiety.

Jeżeli jednak ciężar tradycji, przesądów i bezładu społecz-nego tłoczy każdą wybitną jednostkę, to kobieta w roli tej jednostki ugina się pod podwójnym ciężarem.

Nie posiada bowiem nawet tej ograniczonej swobody, z jakiej korzysta mężczyzna. Ta jednak polityczna i ekono-miczna wolność, o której marzyły naówczas kobiety, walczą-